Meer aandacht voor onderwijskwaliteit

De Nederlandse universiteiten functioneren als een silosysteem, waarin insiders hun bestaande positie kunnen beschermen. Dit belemmert de creativiteit en leidt tot verstarring, betoogt hoogleraar ondernemingsfinanciering **Arnoud Boot.**

Wie internationale beoordelingen leest over Nederlandse universiteiten kan maar tot één conclusie komen: Nederlandse universiteiten doen het relatief goed. In het internationale wetenschappelijke geweld houden Nederlandse universiteiten goed stand. Het niveau van studenten is hoog, er is een goede kwaliteitsbewaking en Nederlandse wetenschappers staan hoog aangeschreven met naar verhouding veel hoog geciteerd onderzoek.
De OECD concludeert dan ook dat Nederland alleen de Angelsaksische landen voor hoeft te laten gaan. Deze positieve boodschap is misschien verrassend omdat we vaak zoveel kritiek horen op onze universiteiten. Deze kritiek is misplaatst: in zekere zin is de periode vanaf 1985 een groot succes geweest voor de Nederlandse universiteiten. Niettemin zijn er twee belangrijke kwalificaties toe te voegen aan de positieve evaluatie van de Nederlandse universiteiten.
De eerste is dat zeker niet *alles* is goed gegaan. Dit is een volstrekt open deur, maar belangrijk, zeker met het oog op de toekomst. De tweede is dat de toekomst vraagt om aanpassingen die mogelijk haaks staan op het Nederlandse systeem. De aanpassingen vanaf 1985 hebben de prestaties van de Nederlandse universiteiten geoptimaliseerd *binnen* het hier gangbare 'systeem'. Hoezeer we ook trots mogen zijn op dit systeem, het systeem is mogelijk achterhaald, en het koste wat kost vasthouden aan dit systeem kan ons in de toekomst op grote achterstand zetten.

illustratie: Cees Heuvel

CONCURRENTIE

Wat is er tot nu toe niet goed gegaan? Het belangrijkste probleem dat ik zie, is dat Nederlandse universiteiten te weinig hoeven te concurreren. Alleen voor wat betreft internationaal onderzoek, dus de academische toponderzoekers, wordt er geconcurreerd. Ook de strategische agenda van het ministerie van OCW voor het hoger onderwijs is eigenlijk alleen gericht op deze excellentie in onderzoek. Hoewel onderwijs en ook de inbedding van universiteiten in de maatschappij worden genoemd, worden op deze punten weinig wezenlijke maatregelen genomen. Dit is niet verrassend omdat zonder concurrentiemechanisme het moeilijk is om veranderingen af te dwingen.
Wat we als hoger onderwijs slecht doen, of althans veel beter zouden kunnen doen, zijn activiteiten die vooralsnog niet onderhevig zijn aan internationale concurrentie**.** Door gebrek aan concurrentie hebben we tot nu toe gefaald in het bieden van hoge kwaliteit onderwijs en in het vormgeven en uitvoeren van allerlei activiteiten die de toegevoegde waarde van universiteiten en hogescholen voor de lokale economie optimaliseren.

Het hoger onderwijs behoeft een veel hogere kwaliteit. Het is niet de zesjesmentaliteit van studenten die een probleem is, maar het nagenoeg ontbreken van welke prikkel dan ook om goed onderwijs te geven. Van een werkelijke beloning voor het geven van goed onderwijs is veelal geen sprake. Afgezien van het negatieve effect op de toegevoegde waarde van opleidingen en de motivatie van studenten is een dergelijke status quo onhoudbaar. Naar de toekomst toe zal er een concurrentie ontstaan tussen opleidingen, niet alleen nationaal maar uiteindelijk ook grensoverschrijdend. Het werkelijk aanpakken van deze status quo is lastig. Er is immers geen onmiddellijke crisis die dreigt. Fundamentele maatregelen, zoals selectie aan de poort, collegegeld-differentiatie en een open bestel, zijn dan bijna onbespreekbaar omdat de 'grip' op het systeem, met name door insiders dan zal worden aangetast. Binnen het bestaande systeem lijkt het mij nog steeds

> Het is niet de zesjesmentaliteit van studenten die een probleem is, maar het nagenoeg ontbreken van welke prikkel dan ook om goed onderwijs te geven

mogelijk om een veel grotere prioriteit te geven aan onderwijskwaliteit. Het moet mogelijk zijn om een paar procent van de toch aanzienlijke niet-wetenschappelijke staf verantwoordelijk te maken voor het laten evalueren van elke cursus binnen de universiteit door studenten. Tot mijn grote ergernis slagen bureaucraten en docenten die niet van beoordelingen houden, er keer op keer in om evaluatiesystemen te dwarsbomen. Meestal gaat dit zeer voortvarend: onder de suggestie dat er een beter systeem aankomt, wordt het bestaande alvast stilgelegd.
Het gebrek aan concurrentie heeft bovendien grote invloed op de investeringen die universiteiten doen in hun omgeving. Contacten met bedrijven worden niet systematisch onderhouden, hetzelfde geldt voor die met andere *stakeholders*. Ook hier moet het mogelijk zijn te komen tot een betere aansturing van de universiteit.
Maar ook het systeem levert een probleem op: naar de toekomst toe speelt het vraagstuk of het Nederlandse systeem houdbaar is. Universiteiten zullen in het internationale wetenschappelijke geweld steeds zwaarder moeten concurreren. Het is een illusie te denken dat wij kunnen vasthouden aan 1. geen selectie van studenten; 2. geen collegegeld-differentiatie; en 3. het gesloten systeem, dus geen 'open bestel'. Met dit laatste bedoel ik dat toetredingsmogelijkheden van onderwijsinstellingen tot de 'markt van hoger onderwijs' worden vergemakkelijkt waarbij er op een bepaalde manier een '*level playing field*' kan ontstaan.
De OECD is hierover ook bezorgd. Momenteel lopen er beperkte experimenten vanuit het ministerie van OCW naar het vrijlaten van deze elementen. Juist ook hier geldt dat het buitengewoon moeilijk zal zijn om tot veranderingen te komen. De belangen liggen nadrukkelijk bij de bestaande praktijk, en aangezien Nederlandse universiteiten het redelijk goed doen in internationaal perspectief zal dit snel worden uitgelegd als dat er geen urgentie is om het systeem te veranderen. De experimenten die lopen, zullen dan niet echt kunnen slagen. Het doet mij denken aan een studie bij de toenmalige ABN over de wenselijkheid van het regelen van kinderopvang. Daar was geen behoefte aan (natuurlijk niet, mensen die daar behoefte aan hadden werkten niet bij de ABN).
Daarnaast speelt de onhoudbaarheid van het Nederlandse 'silosysteem'. Studenten worden gedwongen zeer vroeg keuzes te maken. Als je naar het Nederlandse model kijkt, zou je denken dat het onmogelijk is om jurist te worden als je je niet vanaf de eerste seconde van je universitaire studentenloopbaan hierin specialiseert. Op dit punt ligt in mijn ogen een van de belangrijkste tekortkomingen van Nederlandse universiteiten. Het silosysteem belemmert creativiteit en leidt tot verstarring. Verstarring ontstaat vaak in de meest letterlijke zin. Silo's stellen insiders in staat hun bestaande positie te beschermen. In het geval van bijna elke universitaire studie leidt de silogedachte tot gesloten onderwijsprogramma's met weinig keuzevrijheid waarin insiders hun huidige positie behouden en vaak ook achterhaalde cursussen kunnen blijven aanbieden zonder dat men met de neus op de feiten wordt gedrukt. Inderdaad, vernieuwing en concurrentie worden daarmee vaak onmogelijk gemaakt. De studenten worden gedwongen via een en dezelfde weg 'naar Rome te gaan', en dat terwijl er vele wegen naar Rome zijn.
Voor ondernemerschap is het silosysteem in het hoger onderwijs buitengewoon schadelijk. Dit geldt met name voor de studenten. Internationaal onderzoek laat zien dat een bredere en meer diverse achtergrond van studenten leidt tot meer ondernemend gedrag. Tegelijkertijd leidt het silosysteem ook tot een wetenschappelijke staf die bijna niet 'uit zijn eigen silo komt', en dus weinig gelegenheid heeft voor een creatieve uitwisseling van ideeën. Er is dus een extreem grote homogeniteit ingebouwd in het Nederlandse onderwijssysteem die haaks staat op de meerdimensionale uitdagingen waar de moderne en dynamische kenniseconomie om vraagt. ●

Het silosysteem van het Nederlandse onderwijs zorgt ervoor dat vernieuwing en concurrentie onmogelijk worden gemaakt

Arnoud Boot is hoogleraar ondernemingsfinanciering en financiële markten en director van het Amsterdam Center for Law & Economics. Bovenstaande tekst is een ingekorte versie van de diesrede die hij uitsprak tijdens de dies natalis van de UvA op 8 januari. De volledige tekst kan worden gedownload via www.acle.nl.